

Adam Domański

WSPiA Rzeszowska Szkoła Wyższa

ORCID: 0000-0003-1652-7571

**KARNOPRAWNA OCHRONA PRZEPISÓW KULINARNYCH
W ŚWIECIE ART. 115 UST. 1
USTAWY Z DNIA 4 LUTEGO 1994 R.
O PRAWIE AUTORSKIM I PRAWACH POKREWNYCH**

Wprowadzenie

Głównym celem niniejszego artykułu jest dogmatycznoprawna analiza dopuszczalności karnoprawnej ochrony przepisów kulinarnych przez prawo autorskie z uwagi na problematykę bezprawnego przypisywania autorstwa. Zagadnienie to jest aktualnym problemem prawnym budzącym liczne kontrowersje w mediach (w tym głównie internetowych związanych z tzw. blogosferą) z uwagi na pojawiające się przypadki podejrzenia popełnienia przestępstwa plagiatu w stosunku do dzieł kulinarnych. Kwestia możliwości zinterpretowania konkretnego przepisu kulinarnego lub powstałego już dania jako utworu podlegającego karnoprawnej ochronie w przypadku powstałej wątpliwości jest w praktyce często poprzedzana nazbyt emocjonalnymi i powierzchownymi osądami wynikającymi z nieznamomości przedmiotu ochrony prawa autorskiego w sensie ogólnym.

W celu szczegółowego ustalenia dopuszczalności powoływania się na znamiona przestępstwa bezprawnego przywłaszczenia autorstwa stypizowanego w art. 115 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych¹, mając na uwadze złożoność problematyki uznania danego dzieła za „utwór” w świetle tej ustawy, niezbędne w kwestii interpretacji przepisów wydaje się wyjaśnienie pojęć *plagiat* i *utwór* oraz odniesienie w tym artykule do dotychczasowego orzecznictwa, tym bardziej iż na konkretny przepis opublikowany w książce kucharskiej czy na blogu internetowym składa się kilka elementów, w stosunku do których zachodzą wątpliwości odnośnie do ochrony przez pr.aut. Należą do nich: lista składników, opis przygotowania potrawy i zdjęcia gotowego już dania.

¹ Dz.U. 2021, poz. 1062 (dalej: pr.aut.).

Już na samym początku należy zaznaczyć, że własność intelektualna podlega ochronie nie tylko na podstawie pr.aut. oraz prawa przemysłowego, lecz także Kodeksu cywilnego², jednak problematyka dotycząca karalnego przywłaszczenia autorstwa została stypizowana w art. 115 ust. 1 pr.aut.

Czym jest plagiat?

Pojęcie *plagiat* nie zostało zdefiniowane przez prawodawcę i nie występuje w języku prawniczym. Artykuł 115 ust. 1 pr.aut. określa natomiast znamiona czynu zabronionego nazywanego potocznie w społeczeństwie plagiatem. Zgodnie z tym artykułem odpowiedzialność ponosi osoba, która „przywłaszcza sobie autorstwo albo wprowadza w błąd co do autorstwa całości lub części cudzego utworu albo artystycznego wykonania”. Świadome i bezpodstawne podawanie się przez sprawcę za twórcę konkretnego cudzego utworu jest przywłaszczeniem³, natomiast z powyższego przypisu wynika też, iż odpowiedzialności karnej podlega także sprawca, który poprzez swoje działanie wprowadza w błąd inną osobę lub osoby co do autorstwa całości lub części cudzego utworu albo artystycznego wykonania. Odnosząc się do znamion wskazanych w tym artykule, należy wskazać, że tzw. kradzież intelektualna polegająca na przywłaszczeniu autorstwa cudzego utworu lub artystycznego wykonania będzie miała miejsce np. wówczas, gdy do wydawcy zwróci się określona osoba ze zleceniem wydania utworu literackiego oznaczonego jej imieniem i nazwiskiem, podczas gdy dane dzieło zostało wcześniej napisane przez inną osobę. W przypadku zrealizowania przez sprawcę znamion z art. 115 ust. 1 pr.aut. podlega on grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3.

Zgodnie z orzecznictwem, biorąc pod uwagę charakter plagiatu, można dokonać jego podziału na jawny, ukryty bądź częściowy. Pierwszy przypadek będzie miał miejsce w sytuacji przyjęcia cudzego utworu w całości lub części jako „swoj”. Drugi ma miejsce po przerobieniu cudzego utworu z podaniem go jako własny, natomiast plagiat częściowy polega na wykorzystaniu tylko niektórych części cudzego utworu⁴.

Pojęcie utworu

Rudymen tarne znaczenie w kwestii karnoprawnej ochrony przepisów kulinarnych przez pr.aut. ma jednak wyjaśnienie pojęcia *utwór*. Zgodnie z art. 1

² A. Smywińska-Pohl, *Naruszenia prawa autorskiego w nauce [w:] Opus citatum – o cytacie w kulturze*, red. A. Jarmuszkiewicz, J. Tabaszewska, Kraków 2014, s. 152.

³ M. Tomczyk, *Karalne przywłaszczenie autorstwa*, Warszawa 2020, s. 95.

⁴ Wyrok SA w Katowicach z dnia 16 grudnia 2020 r., sygn. V AGa 652/18, Lex nr 3112822.

pr.aut. „przedmiotem prawa autorskiego jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia (utwór)”. Ustęp drugi tego przepisu wskazuje wyliczenie utworów, które są w szczególności przedmiotami pr.aut. Wśród nich legislator wskazał następujące dzieła: „utwory wyrażone słowem, symbolami matematycznymi, znakami graficznymi (literackie, publicystyczne, naukowe, kartograficzne oraz programy komputerowe), plastyczne, fotograficzne, lutnicze, wzornictwa przemysłowego, architektoniczne, architektoniczno-urbanistyczne i urbanistyczne, muzyczne i słowno-muzyczne, sceniczne, sceniczno-muzyczne, choreograficzne i pantomimiczne oraz audiowizualne (w tym filmowe)”. Poprzez użycie wyrażenia *w szczególności* ustawodawca podkreślił, iż nie jest to zamknięty katalog utworów. Pojęcie *utwór* nie jest więc ograniczone do wymienionych przykładów, lecz może być rozszerzone na inne niewskazane, które wypełniają kryteria z art. 1 ust. 1 pr.aut.⁵

Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych zawiera również enumeratywne wskazanie wytworów wyłączonych spod ochrony prawnoautorskiej. Zgodnie z art. 4 pr.aut. należą do nich akty normatywne lub ich urzędowe projekty, urzędowe dokumenty, materiały, znaki i symbole, opublikowane opisy patentowe lub ochronne oraz proste informacje prasowe. Jest to wyliczenie wyczerpujące, co powoduje, że nie można stosować jakiejkolwiek analogii w odniesieniu do innych „podobnych” wytworów⁶. Problematiczna jest natomiast kwestia ochrony prawnoautorskiej tzw. granicznych wytworów intelektu, czyli takich dzieł, które odznaczają się minimalnym poziomem twórczości. Należą do nich np. książki telefoniczne, książki kucharskie, cenniki, rozkłady jazdy, prospekty reklamowe i slogany reklamowe. Decyzję w zakresie przyznania im ochrony prawnoautorskiej należy każdorazowo podejmować, indywidualnie badając konkretny przypadek⁷.

Warunkiem nadania danemu dziełu statusu utworu jest posiadanie przez nie takich cech, jak twórczy charakter, indywidualność oraz jego ustalenie⁸. Pojęciem odpowiednim dla oddania cechy twórczego charakteru przedmiotu praw autorskich jest kreatywność twórcza rozumiana jako tworzenie dzieł wyposażonych w nowe i nieistniejące wcześniej wartości. Dzieła te swój byt muszą wywodzić z twórczych możliwości i uzdolnień poszczególnych osób, które na podstawie własnych umiejętności, posiadanej wiedzy oraz wrażliwości podjęły decyzję o stworzeniu utworów⁹. Indywidualność w myśl ustawy postrzegana jest jako pewnego rodzaju pomost łączący określoną osobę (twórcę) z danym bytem nie-

⁵ G. Michniewicz, *Ochrona własności intelektualnej*, Warszawa 2019, s. 24.

⁶ K. Grzybczyk, *Przedmiot prawa autorskiego* [w:] *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. P. Ślęzak, Warszawa 2017, s. 66.

⁷ *Ibidem*, s. 10.

⁸ D. Flisak, *Utwór* [w:] *Leksykon prawa i własności intelektualnej. 100 podstawowych pojęć*, red. M. Barczewski, E. Kowalska, Warszawa 2019, s. 174.

⁹ R. Gola, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa 2018, s. 41.

materialnym, przez co powstaje pewnego rodzaju więź¹⁰. Przesłanką niezbędną dla uzyskania ochrony jest ustalenie utworu w jakiegokolwiek postaci. Przyjmuje się, iż ustalenie jest dokonane, jeśli istnieje możliwość zapoznania się z danym utworem przez inne osoby niż jego twórca¹¹. W obecnym systemie prawnym utwór zostaje objęty ochroną pr.aut. automatycznie, tj. od chwili jego ustalenia, bez obligatoryjnej potrzeby spełnienia jakichkolwiek formalności (np. umieszczenia adnotacji o zastrzeżeniu praw autorskich, umieszczenia znaku ©, zgłoszenia). Samo ustalenie nie jest jednak jednoznaczne z ukończeniem danego dzieła przez jego autora, ponieważ utwór objęty jest ochroną prawną w takim zakresie, w jakim został ustalony oraz jest przejawem działalności twórczej o indywidualnym charakterze. Jeśli takie cechy posiada dotychczas ustalona część utworu, wówczas będzie ona podlegała ochronie¹².

Czy przepis kulinarny jest utworem?

Zgodnie z art. 1 ust. 2 pr.aut. „ochroną objęty może być wyłącznie sposób wyrażenia; nie są objęte ochroną odkrycia, idee, procedury, metody i zasady działania oraz koncepcje matematyczne”. Z powyższego wynika, iż ochronie prawnej podlegać będzie ewentualnie jedynie sposób i forma przedstawienia przepisu, a nie receptura (skład) na daną potrawę. Sam pomysł polegający tylko na połączeniu określonych składników danej potrawy w ściśle określonym celu nie podlega karnoprawnej ochronie przewidzianej przez pr.aut. Oczywiście pomysł przyczynia się do powstania danego dzieła, jednak sam nim nie jest, gdyż do powstania dzieła konieczne jest jego wcześniejsze ustalenie przy równoczesnym wykorzystaniu kreatywności twórczej. Oznacza to, iż w przypadku zastosowania w uzewnętrznionym przepisie kulinarnym identycznych składników, jakie zaprezentował uprzednio ktoś inny w jakimkolwiek innym opublikowanym już wcześniej przepisie (np. w gazecie lub na internetowym blogu) bez zgody jego autora, nie dojdzie do naruszenia praw autorskich.

Odkrycia, idee, procedury, metody i zasady działania oraz koncepcje matematyczne nie bez powodu zostały pozbawione przez ustawodawcę ochrony prawnej. Nastąpiło to ze względu na ogólnie pojęte dobro ludzkości oraz z uwagi na nieutrudnianie dalszego postępu cywilizacyjnego. Zarówno odkrycia, zasady działania i koncepcje są nie tyle „stworzone” przez kogokolwiek, ile raczej „odtworzane” wskutek rekonstrukcji naturalnych zasad obiektywnie istniejących już w przyro-

¹⁰ M. Nowikowska, *Utwór jako przedmiot prawa autorskiego* [w:] *Prawo własności intelektualnej*, red. J. Sieńczyło-Chłabicz, Warszawa 2018, s. 72.

¹¹ K. Grzybczyk, *Przedmiot prawa...*, s. 15.

¹² M. Brzozowska-Pasieka, A. Kruszewska, A. Sewerynik, J. Słupski, K.M. Wojciechowska, J. Woźniak, J. Zasacka, *Prawo autorskie – podstawowe konstrukcje i pojęcia* [w:] *Prawo autorskie w instytucjach kultury*, red. A. Sewerynik, Warszawa 2019, s. 2.

dzie, natomiast idee będące pewnymi abstrakcyjnymi pomysłami stanowią z punktu widzenia prawa dobra nieuchwytne, które wymagają dalszej konkretyzacji poprzez nadanie właściwego kształtu. Dopiero po określeniu formy możliwa staje się ocena właściwości idei. Ze względu na wskazane przyczyny wyłączone są z zakresu ochrony prawnoautorskiej np. barwy dźwięku, skale muzyczne, style lub manierę w sposobie tworzenia, recytowania i śpiewania, a także pomysły wykorzystania konkretnego materiału lub surowca¹³. Powyższy pogląd potwierdza orzecznictwo, w tym m.in. teza zawarta w wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 30 lipca 2018 r.: „Zgodnie z zasadą wyrażoną w ust. 2¹ art. 1 prawa autorskiego – idee, koncepcje i zasady działania nie mogą być przedmiotem praw wyłącznych, bowiem są one traktowane jako obiektywnie istniejące elementy rzeczywistości, które mogą być co najwyżej odtwarzane czy odkrywane, nie zaś stwarzane. Na gruncie kodeksowej regulacji ochrona nie będzie jednak należna pomysłowi jako samoistnemu przedmiotowi twórczości, gdyż doszłoby wówczas do obejścia art. 1 ust. 2¹ prawa autorskiego i rozszerzenia zakresu ochrony twórców także na obszar idei”¹⁴.

Ochronie nie podlegają tzw. elementy wolne utworu, które są specyficzne dla każdej dziedziny twórczości i można do nich zaliczyć m.in. pomysł (badawczy, literacki), ideę, koncepcję, temat dzieła, odkrycia z zakresu nauk przyrodniczych i technicznych, elementy znane lub powszechnie stosowane (np. układy rytmiczne w utworach muzycznych). Wymienione elementy charakteryzuje zbyt mały stopień konkretności lub też brak dostatecznego rozwinięcia albo ich powtarzalność czy stypizowanie. Ochronie nie podlega więc samoistna i niezrealizowana idea czy też koncepcja działania¹⁵.

Brak możliwości uznania receptury przepisu kulinarnego za „utwór” potwierdza stanowisko polskiej doktryny prawa, a zagadnienie to zostało opisane m.in. w „Zeszytach Naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego” przez dr. nauk prawnych J.M. Dolińskiego. Zgodnie z jego twierdzeniem „zasadniczą kwestią jest ustalenie prawnego charakteru oraz ochrony prawnej dla przepisu kulinarnego. Ochroną autorskoprawną nie są objęte procedury ani metody działania, tak więc przepis kulinarny sensu stricto rozumiany jako sam sposób sporządzenia danego produktu nie może być uznany za przedmiot ochrony praw własności intelektualnej, gdyż praktycznie żaden nie ma wymaganej w tym celu oryginalnej i twórczej formy jego wyrażenia”¹⁶.

W kontekście omawianego zagadnienia bez znaczenia jest również art. 2 ust. 4 pr.aut., zgodnie z którym „za opracowanie nie uważa się utworu, który powstał w wyniku inspiracji cudzym utworem”, ponieważ jak to już zostało stwierdzone, sama receptura przepisu nie jest utworem. Występuje tutaj bowiem wcześniejsze

¹³ D. Flisak, *Utwór*, s. 175.

¹⁴ Wyroku SA w Warszawie z dnia 30 lipca 2018 r., sygn. VI ACa 531/16, Lex nr 2668748.

¹⁵ K. Czub, *Prawo własności intelektualnej. Zarys wykładu*, Warszawa 2016, s. 83.

¹⁶ J.M. Doliński, *Smak oraz jego receptura jako przedmiot praw własności intelektualnej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2012, z. 2(116), <https://sip.lex.pl/#/publication/151144199> (19.08.2021).

wylączenie z art. 1 pr.aut. Zbędne byłoby zatem powoływanie się na art. 2 ust. 4 pr.aut. przez osobę, której zarzucono plagiat przepisu kulinarnego polegający na wskazaniu we własnym przepisie identycznych składników i proporcji, jak to już zrobiła wcześniej jakakolwiek inna osoba, gdyż w świetle założeń ustawodawcy receptura sama w sobie nie stanowi utworu i nie można popełnić względem niej plagiatu nawet wskutek inspiracji.

Stwierdzenie, iż przepis kulinarny może zostać uznany za posiadający cechy utworu (co jednocześnie wiąże się z powstaniem odpowiedzialności karnej w stosunku do osoby, która taki przepis przywłaszcza i rozpowszechnia jako swój własny), znajduje oparcie w wyroku Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 29 stycznia 2013 r. Warunkami determinującymi takie uznanie są twórczy i indywidualny charakter oraz oryginalność. Samo wskazanie listy składników nie będzie miało zatem charakteru twórczego, ale już upiększenie sposobu przygotowania dania poprzez użycie nieszablonowych dygresji, wtrąceń, opisów, komentarzy i anegdot sprawi, iż przepis nabędzie atrybuty właściwe dla utworu: „W ocenie Sądu, pisane przez powódkę teksty do serwisu internetowego (...) cechuje twórczy, indywidualny charakter oraz oryginalność. Powódka jako polonistka z wykształcenia, posiadająca stopień doktora nauk humanistycznych, posługuje się szerokim zasobem słownictwa, sporządzane przez nią porady kulinarne, recenzje książek kucharskich czy też przepisy są niekiedy bardzo szczegółowe, opatrzone ciekawymi komentarzami, nie są to tylko «suche» informacje, czy krótkie porady. Należy podkreślić w tym miejscu, że w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych przyjęto bardzo szerokie pojęcie utworu jako przedmiotu prawa autorskiego – chodzi o rezultat o charakterze kreacyjnym, który odróżnia się od innych, ma w sobie piętno osobowości autora, oryginalny charakter”¹⁷.

Uznanie danego przepisu kulinarnego za utwór w rozumieniu pr.aut. wynikać może zatem z unikatowości sposobu opisanie przygotowania potrawy, o ile wytyczne autora przepisu w tym zakresie zawierać będą elementy świadczące o wyjątkowości koncepcji stworzenia dania. Taka sytuacja może mieć zatem miejsce w przypadku, gdy autor danego dzieła kulinarnego przy opisie sposobu jego przygotowania wskazuje też własne spostrzeżenia dotyczące możliwości ewentualnego zastosowania dodatkowych składników oraz możliwy ich wpływ na smak, zapach i wygląd potrawy, powołując się przy tym na własne doświadczenia kulinarne.

Niewystarczające przekonanie samego twórcy, że dzieło jest utworem

Przekonanie samego twórcy przepisu kulinarnego o podleganiu jego dzieła karnoprawnej ochronie nie może wynikać jedynie z własnej oceny, ponieważ do

¹⁷ Wyrok SO we Wrocławiu z dnia 29 stycznia 2013 r., sygn. I C 477/12, Lex nr 1848592.

uznania danego utworu za dzieło niezbędne jest spełnienie określonych przesłanek ustawowych. Osobiste postrzeganie przez daną osobę jej wytworu za przedmiot ochrony w świetle pr.aut. zatem nie nastąpi, jeśli nie będzie miał on indywidualnego charakteru przy jednoczesnym personalnym uzewnętrznieniu działalności twórczej. Kwestię tę potwierdza wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 9 lutego 2018 r. w sporze m.in. o zaniechanie naruszeń praw autorskich przysługujących do karty menu pewnej restauracji pomiędzy pracownikiem tej restauracji jako powodem a spółką posiadającą restaurację, w której ta osoba pracowała: „O powstaniu utworu podlegającego ochronie prawa autorskiego można zatem mówić dopiero wówczas, gdy spełnione zostaną oba warunki łącznie. Po pierwsze powstałe dzieło musi być przejawem działalności twórczej, a po drugie wykazywać indywidualny charakter. Przesłankę działalności twórczej uznaje się za spełnioną, jeśli stworzone dzieło jest nowe z punktu widzenia twórcy. Badanie tej przesłanki powinno polegać na stwierdzeniu u autora dzieła aktywności o charakterze tworzenia. Stąd działanie autora nie może być wyłącznie rutynowe, gdyż groziłoby to deprecjacją pojęcia twórczości. Przekonanie samego autora, że doprowadził on do powstania wytworu będącego projekcją jego wyobraźni, nie jest jednak wystarczające do objęcia go ochroną, jeśli wytwór ten (dzieło) nie ma indywidualnego charakteru. Wytwór o charakterze czysto użytkowym nie stanowi utworu. Brak mu bowiem cechy indywidualności, niepowtarzalności. Kartę dań w restauracji co do zasady uznać należy za wytwór czysto użytkowy. Sama jej postać «papierowa» mogłaby stanowić utwór (wyrażony np. znakami graficznymi), jeżeli posiadałaby takie cechy szczególne, które nadawałyby jej niepowtarzalny, wyjątkowy charakter”¹⁸.

Książka kucharska jako utwór

W kwestii omawiania karnoprawnej ochrony przepisów kulinarnych zasadne wydaje się dokonanie analizy, czy powstały zbiór dzieł tego typu w postaci książki kucharskiej może być uznany za utwór. Zagadnienie ochrony przez pr.aut. m.in. książek kucharskich było w przeszłości przedmiotem badania Sądu Najwyższego, który już w 1932 r. rozstrzygnął w tej kwestii, zaznaczając jednak warunki, kiedy książka kucharska podlegać będzie ochronie: „Ochrona zanika dopiero tam, gdzie ustaje sama możliwość indywidualnej pracy, lub gdzie odtworzenie faktów jest tylko powtórzeniem w formie pozbawionej wszelkiej samodzielności (tablica mnożenia, ogłoszenia i t. p.). Już natomiast kolekcja afiszów czy ogłoszeń, kalendarze, katalogi, rozkłady kolejowe, książki kucharskie, wzory, formularze, mogą być przedmiotem prawa autorskiego, jeżeli układ lub wyjaśnienia mają charakter samodzielny i indywidualny”¹⁹. Podobnie za przedmiot ochrony uznana zostanie

¹⁸ Wyrok SA w Krakowie z dnia 9 lutego 2018 r., sygn. III APa 27/17, Lex nr 2686133.

¹⁹ Wyrok SN z dnia 8 listopada 1932 r., sygn. II K 1092/32, Lex nr 389473.

książka kucharska wydana w postaci e-booka, ponieważ dla przyznania karnoprawnej ochrony z art. 115 pr.aut. wystarczające jest, by tego typu produkt cyfrowy uzewnętrzniał przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze.

Tłumaczenia przepisów kulinarnych

Ochronie autorskoprawnej nie podlegają ponadto przekłady językowe przepisów kulinarnych dokonywane przez tłumaczy, ponieważ wolne są one od elementów twórczych. Dokonując takiego tłumaczenia, nie dochodzi bowiem do powstania dzieła, a czynność translatorska nie może zostać rozliczona na podstawie umowy o dzieło. Stanowisko takie zajął Sąd Apelacyjny we Wrocławiu w wyroku z dnia 13 września 2016 r.: „Czynności wykonywane przez zainteresowaną skupiały się natomiast na wykorzystaniu posiadanej wiedzy lingwistycznej do przełożenia przepisu kulinarnego bez nadawania mu wyjątkowych cech. W przypadku zwykłego tłumaczenia tłumacz nie tworzy żadnego dzieła, lecz tylko dokonuje zwykłej czynności translatorskiej, zwłaszcza gdy przedmiotem nie jest szczególne dzieło literackie, lecz tylko instrukcje, materiały promocyjne, umowy, specyfikacje techniczne, dokumentacja korporacyjna, korespondencja firmowa, protokoły oraz przepisy kulinarne. Wykonanie oznaczonego dzieła z art. 627 k.c., to stworzenie dzieła, które poprzednio nie istniało. Trudno uznać za takie tłumaczenie przepisu kulinarnego. W takiej sytuacji nie możemy mówić o istnieniu rezultatu w rozumieniu umowy o dzieło z art. 627 k.c., a przetłumaczonego tekstu nie można traktować jako utworu w rozumieniu art. 1 ustawy o prawie autorskim, tak jak można by to było ewentualnie przyjąć w przypadku tłumaczenia poezji, prozy, gdzie niezbędny jest, prócz znajomości języka, także pewien wkład twórczy autora”²⁰.

Uznanie kompozycji dania lub zdjęcia potrawy za utwór

Na marginesie poczynionych rozważań dotyczących karnoprawnej ochrony przepisu kulinarnego z art. 115 pr.aut. zaznaczyć należy, że już samo utrwalone danie, jak i fotografia tego dania mogą podlegać tej ochronie, co w konsekwencji ich skopiowania może być zagrożone pod pewnymi warunkami penalizacją z tytułu popełnienia plagiatu.

Utworem jest kompozycja dania, które po wykonaniu przybiera postać stałą, zawierając przy tym elementy indywidualne i twórcze. Do uznania wykonanej potrawy za przedmiot ochrony pr.aut. wystarczy już zatem samo urzeczywistnienie jej na podstawie przepisu kulinarnego. Nie ma natomiast jakiegokolwiek potrzeby

²⁰ Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 13 września 2016 r., sygn. III AUa 361/16, Lex nr 2977900.

jednoczesnego utrwalenia potrawy za pomocą fotografii lub nagrania. Tezę tę potwierdza wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 kwietnia 1973 r. (sygn. I CR 91/73) przyznający status utworu kompozycji z kwiatów. Zgodnie z przywołanym wyrokiem: „Dlatego według zasady ogólnej utwór artystyczny staje się przedmiotem prawa autorskiego już wtedy, kiedy następuje jego ustalenie, a zatem – choćby utwór nie został utrwalony, tj. nie przybrał postaci trwałej, albo choćby jego treść i cechy nie zostały udokumentowane w sposób trwały. Wystarczy, żeby utwór ten był ustalony, tj. żeby przybrał jakąkolwiek postać, choćby nietrwałą, jednak o tyle stałą, żeby treść i cechy utworu wywierały efekt artystyczny. Na tle przedstawionej wykładni kompozycje z kwiatów odpowiadają wymaganiu co do tego, żeby utwór był ustalony w jakiejkolwiek postaci”²¹. Powstanie ochrony prawnoautorskiej zachodzi już w momencie samego ustalenia utworu, bez potrzeby jakkolwiek rozumianego obowiązku jego rejestracji²². Nieodpłatne odtwarzanie ustalonej wcześniej kompozycji dania bez wiedzy jej autora jest wyjątkowo dopuszczalne zgodnie z art. 23 pr.aut. Warunkiem jest jednak to, by było to korzystanie w zakresie własnego użytku osobistego.

Karnoprawna ochrona może przysługiwać również fotografii już przygotowanego dania, jednak pod pewnymi warunkami. Odnosząc się do tej kwestii, należy odwołać się ponownie do art. 1 pr.aut. i wymienionych tam uwarunkowań właściwych dla uznania danego dzieła za utwór, tj. przejawu działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalenia w jakiejkolwiek postaci niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia. Nie każda bowiem fotografia będzie posiadała charakter utworu, co determinują wymienione wyżej cechy twórcze. Twierdzenie to zaakcentował Sąd Apelacyjny w Lublinie w wyroku z dnia 12 września 2016 r.: „W doktrynie podnosi się, że prawnoautorska ochrona fotografii «powstaje tylko wówczas, gdy spełnione są ogólnie wymagane kryteria, a więc gdy fotografia jest rezultatem pracy twórczej, gdy cechuje ją inwencja i samodzielność artystyczna». Wykluczona jest ochrona fotografii «czysto rejestracyjnych» oraz fotografie innych obiektów «nastawione na wierne odtworzenie oryginału»”²³. Ochronie prawnoautorskiej nie będą podlegały zatem np. proste zdjęcia przedmiotu przeznaczonego do sprzedaży na aukcji internetowej, bowiem w takim ujęciu czynności fotografa nie sposób przypisać elementów twórczych, gdyż będą to elementy typowo odtwórcze, pozbawione wrażeń artystycznych autora, przy jednoczesnym braku uzewnętrznienia jego osobistej wizji. Problematykę uznania fotografii za utwór badał również Sąd Apelacyjny w Krakowie, stwierdzając, iż „w dziedzinie fotografii z uwagi na jej zasadniczo odtwórczy charakter,

²¹ Wyrok SN z dnia 25 kwietnia 1973 r., sygn. I CR 91/73, OSNC 1974, nr 3, poz. 50, Lex nr 1643.

²² T. Pączkowski, *Własność intelektualna i jej ochrona – zagadnienia wybrane* [w:] *Przestępczość przeciwko prawom własności intelektualnej*, red. W. Dadak, M. Słobosz, Kraków 2016, s. 17.

²³ Wyrok SA w Lublinie z dnia 12 września 2016 r., sygn. I ACa 942/15, Lex nr 2209926.

za «twórczość» w rozumieniu art. 1 ust. 1 u.p.a.p.p. można uznać świadomy wybór momentu fotografowania, punktu widzenia, kompozycji obrazu, oświetlenia, itp., które to działania nadają fotografii indywidualne piętno”²⁴. Powyższe cechy charakterystyczne dla utworu w postaci fotografii zawierało zdjęcie będące przedmiotem sporu pomiędzy dwiema blogerkami kulinarnymi, w efekcie którego Sąd Okręgowy w Warszawie potwierdził tezę, iż zdjęcie przepisu kulinarnego może być uznane za utwór w świetle prawa autorskiego: „nie można przychylić się do twierdzeń strony pozwanej, że sporna fotografia nie stanowi utworu w rozumieniu prawa autorskiego, a tym samym powódce nie przysługują autorskie prawa osobiste. Zdjęcie przedstawia propozycję sposobu przyrządzenia i podania potrawy w postaci fileta z kurczaka z warzywami. Autorka w procesie tworzenia fotografii dokonała czynności, które nadały kompozycji niepowtarzalny efekt, tj. w wybrany przez siebie sposób ułożyła składniki potrawy na talerzu, wybrała kąt wykonania ujęcia, ustaliła głębię, ostrość i perspektywę fotografii, świadomie wybrała koncepcję obrazu (główny składnik potrawy, tj. filet z kurczaka został wyostrozony i przedstawiony na pierwszym planie), a także świadomie ustawiła pozostałe rekwizyty (widelec)”²⁵.

Podsumowanie i wnioski

Ustawodawca, używając w ust. 2 art. 1 pr.aut. sformułowania w *szczegółowości* i wymieniając następnie dzieła, które uznawane są za utwory, nie zdecydował się na określenie ich zamkniętego katalogu z uwagi na istnienie wielu cech determinujących możliwość uznania rezultatu pracy danego autora za utwór. Ocena, czy dany przepis kulinarny podlega karnoprawnej ochronie przewidzianej w art. 115 ust. 1 pr.aut., zależna będzie zatem każdorazowo od okoliczności konkretnego przypadku, tj. ustalenia przede wszystkim, czy dane dzieło wykazuje cechy charakterystyczne dla uznania go za utwór.

O ile brak możliwości uznania samej receptury przepisu kulinarnego za utwór nie budzi większych trudności przy właściwym postrzeganiu jej *sensu stricto* jako sam dobór odpowiednich składników w określonych proporcjach, o tyle możliwość uznania już sposobu przygotowania potrawy wymaga szczegółowej analizy pod kątem posiadania oryginalnego charakteru przejawiającego się w wyjątkowości wynikającej z elementów twórczych. Jak wynika zatem z rozważań poczynionych w niniejszym artykule, nie istnieje pod względem prawnym sposobność przypisania cech utworu przepisowi złożonemu z listy składników i prostego sposobu jego wykonania pozbawionego twórczego i indywidualnego charakteru. W konsekwencji prowadzi to do braku możliwości przypisania naruszenia z art. 115 ust. 1 pr.aut.

²⁴ Wyrok SA w Krakowie z dnia 30 grudnia 2014 r., sygn. I ACa 1433/14, Lex nr 1651904.

²⁵ Wyrok SO w Warszawie z dnia 21 kwietnia 2017 r., sygn. I C 111/17, Lex nr 2300595.

osobie, która dany przepis kopiuje i rozpowszechnia jako własne dzieło. Inaczej natomiast może być w przypadku, gdy receptura łączy się ze sposobem przygotowania potrawy charakteryzującym się unikatowością wynikającą z barwnego opisu następujących po sobie czynności – wówczas przy zaistnieniu ustawowych przesłanek dany przepis kulinarny może zostać uznany za utwór.

Bez wątplenia za utwór uznana zostanie urzeczywistniona kompozycja dania. Może natomiast nim zostać również uznana fotografia kulinarna, ale jedynie pod ściśle określonymi warunkami – jeśli kompozycja dania posiada niepowtarzalny efekt, a samo zdjęcie przejawia elementy twórcze nadane przez fotografa.

Jak wynika z artykułu, problematyka związana z karnoprawną ochroną przepisów kulinarnych oraz utrwalonych potraw w zakresie przywłaszczenia autorstwa jest skomplikowana, zatem w przypadku trudności w zakwalifikowaniu danego przepisu do przedmiotu ochrony z art. 115 ust. 1 pr.aut. odpowiedzi warto każdorazowo szukać w dotychczasowym orzecznictwie, które w wielu aspektach wypracowało utrwalone poglądy.

Bibliografia

- Brzozowska-Pasieka M, Kruszewska A., Sewerynik A., Słupski J., Wojciechowska K.M., Woźniak J., Zasacka J., *Prawo autorskie – podstawowe konstrukcje i pojęcia* [w:] *Prawo autorskie w instytucjach kultury*, red. A. Sewerynik, Warszawa 2019.
- Czub K., *Prawo własności intelektualnej. Zarys wykładu*, Warszawa 2016.
- Doliński J.M., *Smak oraz jego receptura jako przedmiot praw własności intelektualnej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2012, z. 2(116), <https://sip.lex.pl/#!/publication/151144199> (19.08.2021).
- Flisak D., *Utwór* [w:] *Leksykon prawa i własności intelektualnej. 100 podstawowych pojęć*, red. M. Barczewski, E. Kowalska, Warszawa 2019.
- Golań R., *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa 2018.
- Grzybczyk K., *Przedmiot prawa autorskiego* [w:] *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. P. Ślęzak, Warszawa 2017.
- Michniewicz G., *Ochrona własności intelektualnej*, Warszawa 2019.
- Nowikowska M., *Utwór jako przedmiot prawa autorskiego* [w:] *Prawo własności intelektualnej*, red. J. Sieńczyło-Chłabczyk, Warszawa 2018.
- Pączkowski T., *Własność intelektualna i jej ochrona – zagadnienia wybrane* [w:] *Przestępczość przeciwko prawom własności intelektualnej*, red. W. Dadak, M. Słobosz, Kraków 2016.
- Smywińska-Pohl A., *Naruszenia prawa autorskiego w nauce* [w:] *Opus citatum – o cytacie w kulturze*, red. A. Jarmuszkiewicz, J. Tabaszewska, Kraków 2014.
- Tomczyk M., *Karalne przywłaszczenie autorstwa*, Warszawa 2020.

Streszczenie

Karnoprawna ochrona przepisów kulinarnych jest zagadnieniem skomplikowanym, w związku z czym każdy przypadek związany z podejrzeniem popełnienia przestępstwa plagiatu należy badać odrębnie. Przepis kulinarny złożony z listy składników i opisu przygotowania potrawy może podle-

gać ochronie z art. 115 ust. 1 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, jednak jedynie wtedy, gdy posiada cechy utworu – twórczy i indywidualny charakter oraz jeśli został ustalony. Ustawodawca celowo pozbawił ochrony prawnej odkrycia, procedury, idee, zasady i metody działania oraz koncepcje matematyczne, by nie zaburzać postępu cywilizacyjnego.

Nie można popełnić plagiatu poprzez skopiowanie od innej osoby jedynie listy składników zawartych w przepisie kulinarnym. Co prawda, ochroną prawnautorską nie są objęte procedury ani metody działania, jednak w przypadku przywłaszczenia przepisu zawierającego kreatywny i barwny opis przygotowania potrawy z jednoczesnym rozpowszechnianiem tego przepisu jako własny bez wcześniejszego uzyskania zgody jego autora może dojść do zrealizowania znamion przestępstwa w postaci plagiatu.

Słowa kluczowe: plagiat, utwór, przepis kulinarny

CRIMINAL LAW PROTECTION OF CULINARY RECIPES IN THE LIGHT OF ART. 115 PARAGRAPH 1 OF THE ACT OF 4 FEBRUARY 1994 – LAW ON COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS

Summary

Criminal law protection of recipes is a complicated issue, therefore each case related to suspicion of plagiarism should be examined separately. A culinary recipe consisting of a list of ingredients and a description of the preparation of a dish may be protected under Art. 115 paragraph 1 of the Act of 4 February 1994 – Law on Copyright and Related Rights, but only if it has the features of a copyright work – creative and individual character and if it has been established. The legislator deliberately deprived the legal protection of discoveries, procedures, ideas, principles and methods of operation and mathematical concepts so as not to disturb the progress of civilization.

It is impossible to commit a plagiarism by copying only the list of ingredients from another person's culinary recipe. Admittedly, the procedures and methods of operation are not covered by copyright protection, however in the case of appropriation of a recipe containing a creative and colorful description of the preparation of the dish with the simultaneous dissemination of this provision as it is own, without the prior consent of author, the features of a crime in the form of plagiarism may be realized.

Keywords: plagiarism, copyright work, culinary recipe